

Hegedűs Sámuelről.

Hegedűs Sámuel Erdély legünnepeltebb egyházi szónokai közé tartozott a XIX. sz. első felében. Tudós és költői lelkű ember volt. Nagy eszével, széles körű ismereteivel, szelid és kellemes modorával, tanítása világosságával tanítványait és a nagy közönséget magához tudta bilineselni. — E szeretet és ragaszkodás bizonyítékául szolgál, hogy a közönség nemcsak sírkövére, hanem szobrára is megfelelő összeget adott össze. — Életéről szeretettől áthatott néhány közleményt adott ki Sámuel Aladár ev. ref. lelkész az Erdélyi Protestáns Közlöny 1893-dik évi folyamában. Az alábbiak kiegészítésül szolgálnak s különösen Hegedűs szobra ügyére vonatkoznak.

Hegedűs Sámuel tanári működése rövid időre terjedt a kolozsvári ev. ref. collegiumban. H. György új-tordai ügyvéd és Fodor Zsuzsanna fia volt; szül. 1781. aug. 26-án. Tanulmányait a nagyenyedi collegiumban végezte. 1805-ben a költészeti osztály tanítója volt. 1806-ban megválasztották nagyenyedi második papnak, holott papi vizsgálatot nem tett még. Kitűnik ez a főconsistoriumnak 1806. márcz. 20-án kelt és elnökileg elintézett ügyiratából. Teleki Lajos gr. elnök a püspök leveléből értesült az enyedi papválasztásról és arról, hogy Hegedűs Sámuel a püspök a közvizsgálat alól való fölmentésre ajánlja; a levelet megmutatta a főconsistorium tagjainak, kikkel abban állapodott meg, hogy noha a főconsistorium végzése szerint senkit sem lehet egyszerűen feloldozni a közvizsgálatok alól, mégis tekintettel Hegedűs sürgető körülményeire, megengedik neki, hogy Enyedről, hol tanulását folytatta, ajánló-levelet vétén, itt a kolozsvári collegiumban, egy kirendelendő főconsistoriumi bizottság előtt tegyen vizsgálatot, s ha méltónak bizonyul, ez bocsássa céljához.

Értésére esvén a főconsistoriumnak, hogy a papválasztásban az enyedi tanári kar nem vett részt, tehát nem a collegium egyetértésével történt a választás: azt írja a püspöknek, hogy ha valósággal így történt volna, mint az egyházközségi consistorium elnöke, tájékozza a consistoriumot, hogy a collegiumot, mint patronust, egyáltalában nem lehet kizárni a választásból s a collegium bejegyzése nélkül választott pap nem erősíthető meg.¹

E hivatalos írat nem nyújt felvilágosítást Hegedűs Sámuel azon körülményeiről, melyek a vizsgálat alól fölmentést indokolják; a Nagyenyeden 1806. szept. 20-án, Márosvásárhelyt szept. 25-én, Kolozsvárt szept. 30-án kiállott vizsgálatokról szóló bizonyítványok árulják el, hogy külföldi akadémiákra készült s ezért volt sürgős a vizsgálat. A fölmentés gondolatára maga Hegedűs adhatott okot kitűnő tanulásával és tehetségével, a mit a vizsgálatokon is bebizonyított.²

1807—1808-ban a göttingai egyetemen volt. 1809-ben vizsztatérvén, elfoglalta papi állását Enyeden. 1810 tavaszán Vadas Pál kolozsvári negyedik pap elhalván, a consistorium papválasztásra gyűlt össze. Három egyénre szavaztak. Ezek közül Bántó Mihály kémeri pap 21, Hegedűs Sámuel enyedi pap 17, Bereczki János zilahi professor 3 szavazatot kapott. A consistorium tehát Bántó Mihály megerősítését kérte. A főconsistorium azonban, ha nem is tett semmi kifogást a jelölés és szavazás ellen, úgy döntött, hogy Hegedűs Sámuel személyében, kinek érdemei ismereteselek előtte, legnagyobb megnyugvását találja s általa látja azon ürességet a kolozsvári közönség nagyságához s méltóságához képest legméltóbban kipótolván. Ennélfogva Hegedűs Sámuel haladéktalan meghívását megrendelte³ 1810. ápr. 15-én.

Herepei János, theologiai professor, 1812 máj. 9-én elhalván, jelölés alapján a főconsistorium 21 szavazattal megválasztotta Hegedűs Sámuelt theologiai professornak.⁴ Ez állást 1812 szeptemberétől 1814 végéig töltötte be, vitte a jegyzői tollat,

¹ 48—1806. főcons. lt. sz.

² 160—1806. főcons. lt. sz.

³ 98—1810. főcons. lt. sz.

⁴ 258—1812. főcons. lt. sz.

tanította a francia nyelvet; de 1814-ben N.-Enyedre választották professorrá. 1829-ben, id. Szilágyi Ferencz halála után, az előljáróság felszólítására és Rhédei Adám gr. főgondnok közbenjárására ismét elvállalta a theol. professorságot; a főconsistorium helyben hagyta.¹ De Hegedűs időközben tordosi pappá lett s új választást kellett rendelni.² Azonban mégis tanított Kolozsvárt 1829/30-ban. Tanuskodik az ezen évről kiállított kimutatás, melybe a II. éves theologusok tanjegyeit saját kezével írta be; a megjegyzés rovatában felsorolta, hogy a francia nyelvet dicséretes előmenetellel tanulták Beregszászi György a poetika osztály tanítója, Kelemen János, Bartha András, Ispán István II. éves, Kovács Márton I. éves theologusok, Némethi Miklós, Kolozsvári Ferencz és Farnos Károly jogászok. A szónoklásban kitűnőleg gyakorolták magukat Kelemen János, Bartha András, Ispán István, Kovács Márton, Bereczki Károly és Soos Ferencz theologusok. (Calculos hos juxta meritum exhibitos esse bona fide testatur Samuel Hegedűs defunctus in Ill. coll. ref. Claudiopolitano theol. professor.).³

Tanári működésének méltatása a nagyenyedi collegium történetére tartozik; de megemlékezhetünk az emléke iránt nyilvánult kegyeletről. A Múlt és Jelen 1846. évi 147., 186., 373. és 485. lapján közzétett értesítés szerint 110 frt 50 krt gyűjtöttek sírkövére, mely u. a. lap tudósítása szerint 115 frtba került.

Nem sokkal ezután szobrára indítottak gyűjtést. A kolozsvári ev. ref. collegiumnak rendezés alá nem került íratái közt véletlenül akadtam az elszámolásra. Salamon József tanárunk volt a pénztárnok. 1848. július 9-ig begyűlt 457 rh. frt. 43³/₄ kr. 26 tétel alatt sorolja föl Salamon a gyűjtőktől és adományozóktól befolyt összeget. Julius 19-én felküldött Barabás Miklósnak 400 pfért Pestre; szept. 12-ről keltezve kapott nyugtatót s megjegyezte, hogy 23 frt 7 krral pengő pénzben küldött többet, mint a mennyi begyűlt.

Néhány gyűjtő kifejezte, hogy szívesebben adakoznának valamely alapítványra, mint szoborra; de erre is szívesen adták.

¹ 40—1829. lt. sz.

² 142. és 173—1830. főcons. lt. sz.

³ Collegiumi levéltár.

Így indult meg a szobor készíttetésének ügye. Salamon József Barabás Miklós, festőművészzsel lépett összeköttetésbe, ki szívesen vállalkozott az ügy intézésére, mert neki is professora volt Hegedűs. Ő rajzolta le emlékezetből Hegedűs mellképét a szobrász számára; ő ellenőrizte Alexi bécsi szobrász mintázását, ő hívott olyan látogatókat, kik Hegedűst ismerték, hogy bírálatot mondjanak a mellkép és szobor felől, ő levelezett Salamonnal.

Művészi s más tekintetből is igen érdekes a megmaradt három levél, érdemes nyilvánosságra hozni.

E levelek elmondják a szobor készülésének körülményeit, menetét, a szobor árát. A három közül csak a közbülsőnek van keltezése 1847. szept. 19-ről, Pestről; de a tartalomból meg lehet ítélni sorrendjüket. Alább közlöm egész terjedelmükben. Most még egy pár sort írok a szobor sorsáról.

Barabás leveléből, Salamon följegyzéséből bizonyos, hogy a szobor 1848. szeptember elején készen volt. Nem lehet tudni, mikor indították Kolozsvár felé.¹

A szobor valószínűleg Pesten maradt 1848/49-ben. Ügye csak 1851-ben fordul elé a kolozsvári ev. ref. collegium előljárósági jegyzőkönyvében a következő szavakkal:

Salamon József igazgató-tanár jelenti, hogy néhai Hegedűs Sámuel szobrának költségét, mely most iskolánk könyvtárában van fölállítva, 23 frt 40 krral pengőben pótolta a Dániel intresből, ehhez járul még a lehozatal költsége.

Határozat: Mindezen költségeket iskolánk pénztára hordozza, a míg a szobor itt marad, ha pedig annak idejében Enyedre szállíttatnék, visszafordítandó lesz az enyedi collegium által.

¹ Barabás Miklós elszámolása 1848. szept. 12-ről ez:

Hegedűs Sámuel emléke.

Alexi műve	400 frt. —
Bécsben pakolás, expeditio	3 „ —
Hozatal	1 frt. 48
Nachnahme, spediteur	— „ 50
Pesten vám	— „ 32
Pesten trager commissionair . 1 „ —	4 „ 10
Talapzat	50 „ —

51 esztendő óta maig is könyvtárunkban áll e művészi szobor, melyet Barabás 1000 frt értékűnek ítélt. Ha megtudja az enyedi collegium, hogy mily csekély áldozattal válthatja magához tulajdonát, az 52-dik évben bizonyosan kiváltja.

Barabás levelei így következnek:

I.

Tek. Salamon József úrnak

Igen tisztelt Professor Ur!

A néhai prof. Hegedűs Sámuel úr emléke ügyében tudósítnom kötelességemnek tartom, és egyszersmind némely felszólítást tenni bátorodom.

A dolog így áll, az arra össze gyűlt pénz nem lenne elegendő más módon kivinni, mint a hogy én már tetteleg bele ereszkedtem egy carrarai márványból készült szoborra, le vitelen kívül, kellene 200 arany és kivitele, hogy hasonló legyen csak az én felügyelése alatt történhetik, és ezt másképpen kivinni erőnk nem lenne, mint így, a hogy én megkezdttem.

Ezen kedvező körülmény van, hogy Alexi jeles szobrász most itt henyélvén azon reményben, hogy a nádor József nagyszerű emlékét megfogja kapni és ezen ügy egészen csak akkor lévén eldöntve, mikor a pesti tanács restauratiója leend, inkább dolgozik valamit olesó áron, mint oknélkül henyélvén és ezen áron valóban csak úgy teheti, hogy elkészítse, mikor jövedelmezőbb munkáit nem kénytelen félre tenni érte; másodsor hasonlatosságot is úgy lehet csak kihozni remélni, ha itt szemem előtt készíti a modellt, tehát én ezen szerencsés alkalmat megszorítani mindjárt igyekezővén, egy életnagyságú fejet rajzoltam, melyben a caractere a mélyen tisztelt néhai professor úrnak jobban ki legyen fejezve, mert a felküldött lithographiát nem lehet absolute használni, egy jellem vonás sem

Pakolás	4	„	—
Caligraph	5	„	—
Aranyozó	10	„	40
Gypsz minta Bécsbe vitele	2	„	—
Trager itt	1	„	—
Verschlag, reparatio	1	„	—

Összesen . . . 480 frt. 50

Alexi rebonificatio

hogy ezen árjegyzék prof. Salamon József úr által kifizettetett, bizonyítom.
Pesten, szept. 12-én 848.

Barabás Miklós.

lévén jő — egészen üres fej. Sem homlok, sem szem, sem orr, száj satb. egy szóval egy vonás sem jó; magamnak nem hívé, megmutattam rajzomat b. Kemény Zsigmondnak, ki igen jónak találta — és Ujfalvi is nállam lévén, bámulták, hogy ennyire vihettek emlékezetből; mert a Viziét csak segédforrásnak sem használhattam. Tőlük tudtam meg, hogy Enyeden báró Kemény Simonnénál van egy deákkori rajzom, mit mind Ujfalvi, mind br. Kemény Zsigmond bámulásig jónak állítanak. Tehát fölszollításom ez: 1-ször méltóztat azon képet Vajna vagy Zeyk Miklós által *lehető leggyorsabban felküldetni*, hogy ha abban látnánk valamit a mi idegen volna, még ki igazítani. 2-szor méltóztat a pénzösszegnek legalább felét felküldeni, hogy Alexinek biztosítékul előlegezhessek, mert ez szokás. Alexivel a ruhára nézve úgy egyeztem, hogy csak rendes öltözetében készíttessük, mert most túl vagyunk azon a régi divatos eszméken, hogy egy mostani embert római ruhában készítsen a szobrász, először az öltözet idegenségeért, 2-szor az arczkép hasonlatosságáért és az öltözet jellemzésiért, hivatkozom minden újabb nagyszerű emlékekre: Napoleon (place Vendome), Blücher (Berlin), Gutenberg (Mainz), Luther, Wellington sat. mind magok ruhájokban vannak, valamint Csokonai is.

A szobor lessz bronzból, az alsó magas pedestal, mely az egészet tartja, lesz márványozva, hogy tökéletes márványt játszik.

Igy érhetünk czélt csak, mind a pénzre nézve, mind a hasonlatosságra nézve, és arról jót állok, hogy nagyon ki fogja elégíteni a publicumot.

Alexi Bécsben fogja önteni vagy öntőjét lehozatja, mert itt az ércz sokkal olcsóbb.

Alkudtam Alexivel az ő munkáját 400 pengő frtban. Úgy számítottam, hogy 100 pengőből a pedestalt és pakolási, mint leviteli költségeinket kiállhatjuk, a mi az én munkámat rajzomat és a modellirozással elmullandó sok időmet nem számítva semmibe, azt én a néhai iránti mély tiszteletből szívesen áldozván.

A t. professor úr engemet utóbbi levelében felhatalmazván — *csak és csak* így érhetően czélt, hozzá is kezdettem és reméllem, hogy ezen őszön már diszítendi az enyedi collegium könyvtárát.

Alexi úr előlegezés nélkül is, az én szavamra elkezdette.

Tehát az általam tett felszólításokban eljárnai időhaladék nélkül (engedelemmel legyen mondva, nem erdélyi módon hanyagsággal) bátorkodom sürgetve felszólítani a professor urat, — ki megkülömböztetett tisztelettel maradok

A t. professor urnak

alázatos szolgája

Barabás Miklós.

II.

Pesten, szept. 19-ikén 847.

Igen tisztelt Professor Úr!

A néhai tisztelt emlékű prof. Hegedűs szobra ügyében kötelességemnek tartom tudósítani a professor urat.

Alexi úr itt a gypsz mintát annyira elkészítette, hogy a mellesleg tárgyakat az én felügyelése nélkül is tovább dolgozhatónak találtuk.

Nem akarván magam emlékezetére támaszkodni egészen, többeket hivatam magamhoz, hallni akarván véleményeiket, de minekutánna úgy láttam, hogy ha vélték is valamit és utánna igazította Alexi, mindenkor csak az én általam készített mintára jött vissza véleményök, és mikor valamit a gypszben a hófehéren nem értettek (mert sokat tesz a hófehér szín haj színetlensége — szem hiánya a szobrászatban) mindig csak az én rajzomat nézték és a szerént szóltak, ezt nagyon jónak nyilvánították, és mit véleményük után igazított, mindenkor megint vissza kellett igazítani, így ok nélkül vagy 10 napját Alexinek elprédálták, és ő is látta, hogy mikor vélni akartak valamit, mindig az én rajzomat nézték előbb meg, azt láttuk, hogy jobb, ha senkire sem hallgatunk.

A quodlibetet nem használtuk egyébre, mint abbani meggyőződésünkre, hogy akkori gyenge rajzomban mind csak azt akartam kifejezni, mit mostani életnagyságú rajzomban képesebb valék kifejezni.

Ha egyszer érkezésem leend, azok számára, kik az egyszínű szoborban nem találják úgy megérteni a természetet, mint színes képben, mert a szemben nem lehet adni azt a lelket, festendek egy olajképecskét az enyedi collegium számára.

Br. Kemény Zsigmond, Ujfalvi S., kik a tisztelt néhai professor utolsó idejében az én mostani rajzomat, melyben hajszíne és szem kifejezése rájuk nem kis hatást gyakorolt, egészen jónak találták, minél tovább nézték, — láttam, hogy laikusok nem szokták soha azon szemmel nézni a természetet, mint művész — mert a mint tovább nézték, lassanként jobban is emlékeztén vissza, utoljára egészen jónak találták.

A Vízi képében egy character vonás sem lévén jó; azt nem használhattuk egyébre, mint a palást és mellény rajzáért, abban mind egy véleményen voltak.

Az eszménket ide vázlom, hogy róla a t. Professor úrnak képzetet adjak.¹ A közönséges postament² kikerülése végett jobbnak

¹ E szöveg alatt a vázlat.

² A postamentet is belerajzolta a levélbe.

tartottak könyveket adni alája és egy babérkoszorút rézsút rátéve, a nagy talapzat márványozva lesz, úgy, hogy az igazi márványtól csak a kongása fog különbözni; már a talapzat itt Pesten munkában van. A szobrot bronzba kiöntés végett elvitte Alexi Bécsbe és október végére ígérte, hogy igyekezni fog elvégezni, mely ha megtörténne és megkapom míg az utak nem romlottak meg egészen, le is fogom küldeni. De míg azok megtörténnének, egy kis fáradságra kérem a prof. urat — lenne szíves egy levélkében engem a következőkről tudósítani:

A szobor egy massa a könyvekkel és koszorúval, 3 könyv háta látható — *mely írás (cím) metszessen a könyvek hátára?*

A talapzat 8 szegű, hogy ne könnyen sérüljenek meg az éles szögletek, nem tökéletes négyszögből vágva, hanem paralellogrammból.

A homloka lévén a szélesebb része — gondolván, hogy oda fognak és kell is írni valamit, azt pedig a márványzásba a pallirozás végett nem szép metszeni, hanem ezinkből öntött és aranyozott kiálló betűkkel, melyeket csinosan rá fogunk szegezni.

Méltóztat megírni, *mi írasson a talapzatra*, arra figyelmeztetem, hogy ne nagyon sokat, az egész talapzat körülbelől 4 láb magas, az egész nem sokkal magasabb 6 lábnál — hogy a fej a természetes magasság hatását ne veszítse — tehát 10—12 sornál nem igen lehet több és az áráért is, mert a folyó ára a betűknek így áll:

	nagy	apró —
1 $\frac{1}{2}$ hüvelykes magas betű	8 kr. pengő	6 kr.
2 hüvelykes " "	15 " "	10 "
3 " " "	24 " "	18 "

Méltóztat az iránt minél előbb felelni, hogy azokat a bécsi prisma betűgyárból mindjárt megrendelhessem, — ki megkülönböztett tisztelettel maradtam

A prof. úrnak

alázatos szolgálója

Barabás M. s. k.

III.

(Datum nincs.)

Igen tisztelt Professor úr!

A megrendelt, néhai tisztelt emlékezetű Hegedűs Sámuel mellképe készen van. Alexy Károly a bécsi műkiállításba tette volt; de a mint megtudtam, hogy készen van, rendelkeztem tüstént iránta, hogy lejöjjön, szerettem volna a kolozsvári országgyűlésre leküldeni, melynek elmaradása nem rajtam múlt.

1-ször. Bécsből későn expediáltak, nem tudom mi okból, akkor épültek épen a barricádok, meglehet, a miatt késett.

2-ször. A szobor alapjának tökéletes idomját csak a szoborról vehetvén, a márványozó addig a talapzatot nem márványozhatta és Alexy óhajtotta, hogy együtt menjen le; de ez nem elég, hanem a könyveken levő írást a metsző rosszúl pontozta, valamint az Alexy nevét is, én tehát fölszólítottam Alexyt annak kiigazítására, kit (mivel akkor falura ment egy urasághoz) még magamhoz nem tudtam kapni, ma reggel 7 órára bizonyosan ide ígérkezett, de már 9 óra és még nincsen itt — a szerszámait tegnapelőtt elhozta; egy pár nappal ezelőtt úgy nyilatkozott, hogy igen óhajtana, ha az országgyűlés elejéig itt maradhatna; mert szeretné, ha itt sokan látnák, úgy vélekedik, hogy az erdélyi követek is látnák itt.

A talapzat egy pár nap mulva készen lesz az írásig.

Mi az írást illeti, addig betűket nem vehettem, míg a talapzat szélessége hajszálra meg nem volt határozva. És így most első tertvtől el kelle állnom p. o. czinkből öntött betűket akartam diva-

tosan (reliefbe) ilyen forma kiemelkedésben: De minek utána minden betűöntőknél, minden betűszemet megvizsgáltam, a lett az eredmény, hogy először igen vastagnak és így otrombának találtam. Másodsor a talapzathoz illő magasságukat oly szélesre készítik, hogy a nevet egy sorba nem lehetett kirakni. Több mint Hegedűs nem fért egy sorba, mert ilyenek a betűk. A tulajdon nevet pedig emléken két sorba nem oszthatni sat. Így elhatároztam, hogy az írást csinosan bele véssesem és megaranyoztassam izlésem szerint és olcsóbb is lesz.

De nagyon kell, hogy ellenőrködjem, mert ezek a schwabok magyar írást nem képesek becsületesen írni, — p. o. tiszta, félreismerhetlen betűkkel írtam az eredetit és ő az elosztási terven a *d*-t a *t*-től meg nem tudta különböztetni. Így írta meghald *Dortán* stb. — emlékérd *diszdelői* emeldék. A márványon pedig igazítani nem lehet. Mikor kiplajbászolja, meg kell pontosan vizsgálnom a legkisebb pontig.

A számadást és árjegyzéket nem tudom egy krig pontosan előadni még, mert az írás, metszés és aranyozást nem tudom menyibe jöni, hanem körülbelül így áll:

Alexivel alkudtam.....	400	frtba
pakolás Bécsből.....	2	
hozatal, vám, stb.	4	
talapzat.....	50	
írás	10	
aranyozás.....	6 vagy	8 fr.
Verschlag, reparatio.....		40 kr.
expeditio körülbelül	1 f.	—
	473	40

Még azon megjegyzéssel kell kisérnem, hogy Alexi úr mikor megrendeltem 400 pfért, azt mondta — „zu verdienen ist nichts dabey für die Kunst, sondern Ihnen zu Lieb mache ich es, um auch noch Siebenbürgen etwas geliefert zu haben“.

N. B. alkudtam így¹ és csináltuk így.² A szobor nagyon szép, bronz majd kétarmyi ment föl, mint az elsőn, e mellett, a mint az öntővel egyezett, ő is 40 frttal kellett, hogy megpótolja, mert csak a paláston majd két hónapig dolgozott egy legény.

Alexy nagyon nemes érzetű ember és művész. Következőleg ámbár fáradtsága sincsen megfizetve, mégis károsodása megtérítésére is távolról sem követelt jogot.

De mivel egy ilyen szobrot 1000 frton alól senki sem készített volna — és legalább annyit érőnek minden jogos érzésű műértő becsülné. Fölteszem az emlék-egylet résziről, ha nem többet, legalább 40 frt positiv károsodását a művésznek megfizetendik. Mint mondám Alexy több önérzéssel bír, minthogy (jogszerűleg) követelné. Tehát követelésről szó sincsen. Az én magán nézetem az, hogy ezen negyven frttal is csak 20 frtot haladna a meghatalmazáson felül, mert így még legföllebb 120 frtba belefoglaltatnék ezen 40 frt is, talán még a leviteli költség is.

Tehát ezen 120 frtot méltóztatna a professor úr Mari sógor-asszonyomnak átadni, vagy pedig valamelyik országgyűlési követet, a tisztába hozás végett meghatalmazni. Ki tisztelettel maradok

A professor úrnak

alázatos szolgája:

Barabás Miklós.

E levelekből látszik, hogy a művész és tanítvány szeretete egyesült bennök s szerzőjük a legesekélyebb panasz nélkül írt, dolgozott, csak készüljön el a szobor s tiszteleggel legyen kielégítve a derék vállalkozó. A nagyenyedi collegium boldog lehet, hogy gyűjteményét, nagy fiának ily szép szobrával díszítheti. Díszíteni is fogja, mert e czikk megjelenése előtt már kérte a szobor átengedését.

DR. TÖRÖK ISTVÁN.

¹ Barabás pennavázlata, mellszobor ruha nélkül.

² Barabás pennavázlata, mellszobor ruházattal.